

УДК 316.648

Горський Сергій Віленович

кандидат соціологічних наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

Київ, Україна,

Doc5812@bigmir.net

СУЧАСНЕ МІСТО ЯК ВІРТУАЛЬНЕ СЕЛО

Метою даної статті є спроба теоретичного аналізу впливу глобалізаційних процесів на сучасне місто. Для досягнення поставленої мети в роботі використовуються такі методологічні прийоми як: аналіз публікацій класиків соціології та матеріалів сучасних досліджень з питань глобалізаційних процесів; аналітичний метод, який передбачає встановлення ступеня розробленості досліджуваної тематики, перш за все у вітчизняній науці; системний метод, спрямований на вивчення наукових джерел і метод порівняльного аналізу. У статі робиться висновок, що місто традиційно розбудовувалося з дотриманням професійної і політичної стратифікації, тому місце проживання часто було визначальним у професійній стратифікації особистості. За результатами дослідження, можна зробити наступні висновки. Під впливом глобалізаційних процесів руйнуються старі механізми ідентичності особистості, а покоління виявляються розірваними новими відносинами. Відбувається зворотній процес, а точніше процес по спіралі, від суспільних відносин до обшинних. Місто перетворюється на сукупність віртуальних сіл, які формуються на нових обшинних зв'язках.

Ключові слова: глобалізація, стратифікація, обшинний зв'язок, суспільний зв'язок, місто, віртуальне село.

Horskyi Serhii, Candidate of Sociology, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Modern city as a virtual village

The main objective of this study is to analyze the impact of the globalization processes on a modern city concept. To achieve this goal there have been used several methodological approaches, such as: the analysis of the publications of the classics of sociology and the materials of modern studies on globalization; an analytical method aimed at study how deep the theme has been worked out, in particular, by the Ukrainian scientists; a system method directed at the research of the Ukrainian and foreign scientists thematic materials; and a method of comparative analysis. Traditionally the development of the city presupposed the observance of the professional and political stratification principles. That is why the place of residence was often considered to be the dominant feature of the individual professional

stratification. According to the results of the study, the following conclusions can be drawn. Under the influence of globalization processes, the old mechanisms of an individual identity are being destroyed, and generations are torn apart by new relationships. There appear a reverse process, or rather a spiral process, characterized by the movement from public to communal relations. The city is transformed into a complex of virtual villages, formed on the basis of new communal ties.

Key words: globalization, stratification, community-based ties, public ties, city, virtual village.

Горский Сергей Виленович, кандидат социологических наук, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Современный город как виртуальная деревня

Целью данной статьи есть попытка теоретического анализа влияния глобализационных процессов на современный город. Для достижения поставленной цели в работе используются такие методологические приёмы как анализ публикаций классиков социологии и материалов современных исследований по вопросам глобализационных процессов; аналитический метод, предполагающий установление степени разработанности исследуемой тематики, прежде всего в отечественной науке; системный метод, направленный на изучение научных источников и метод сравнительного анализа. В статье делается вывод, что город традиционно строился с соблюдением профессиональной и политической стратификации, поэтому место проживания часто было определяющим в профессиональной стратификации личности. По результатам исследования, можно сделать следующие выводы. Под влиянием глобализационных процессов разрушаются старые механизмы идентичности личности, и поколения оказываются разорванными новыми отношениями. Происходит обратный процесс, а точнее процесс по спирали, от общественных отношений к общинным. Город превращается в совокупность виртуальных сел, которые формируются на новых общинных связях.

Ключевые слова: глобализация, стратификация, общинная связь, общественная связь, город, виртуальное село.

Вступ. Глобалізація вносить суттєві зміни у відносини особистостей. Змінюється розуміння і сприйняття простору, що вимагає переосмислення самоідентифікації. Глобалізація формує новий механізм суспільних зв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній світовій науковій літературі питанню глобалізації присвячена велика кількість публікацій, включаючи роботи таких авторів як Френсіс Фукуяма, Пітер Ворслі, Поль Рікер, Томас Фрідман, Юваль Ной Харари, Самір Амін та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість наукових публікацій з питань глобалізації,

низка теоретико-методологічних та науково-практичних проблем впливу процесу глобалізації на соціальну сферу залишається малодослідженою. Зокрема, не з'ясовано роль глобалізації на процес формування соціальних зв'язків.

Мета статті полягає в аналізі змін, які відбуваються під впливом глобалізації в системі стратифікації та ідентифікації особистості, дослідженні утворення нового рівня соціокультурних взаємодій, який не залежить від локальних культурних, нормативних та ін. умов.

Виклад основного матеріалу. Сучасне місто змінюється під впливом глобалізаційних процесів і опиняється в центрі уваги соціологів. Суттєвих змін зазнає в першу чергу механізм ідентифікації особистості. Як зазначає Е. Гідденс, «помилково вважати, що глобалізація стосується лише великих систем на кшталт світового фінансового порядку. ... Вона також стосується феномена «ось тут», що впливає на інтимні і персональні сторони нашого життя» [2, с. 14]. Поява міста, в свій час, була наслідком, в першу чергу, розподілу праці. Міста розбудовувалися з дотриманням професійної і політичної стратифікації. Головний принцип «де живу там працюю», «де народився там згодився». Місце народження часто було визначальним не тільки в релігійній, але і в професійній стратифікації особистості.

Місто своєю розбудовою відтворювало структуру суспільства – владний квартал, торгівельний район, робітниче передмістя. Будь-яке переміщення за межі проживання, в кращому випадку, не схвалювалося, в гіршому – каралося, адже розглядалося як зазіхання на суспільно визначений механізм стратифікації. Навіть великий філософ-гуманіст Томас Мор у своїй праці «Утопія» закликав, усіх хто спробує без життєвої потреби та дозволу залишати своє місто, оголошувати злочинцем. «Але якщо хтось самовольно, без дозволу правителя, виїхав за межі своєї області, то пійманого чекає ганебна кара» [3, с. 67].

За місце народження людина отримувала не тільки громадянство, але дуже часто це обумовлювало вибір її професії. Передача професійного досвіду формувала професійні династії. Людина, по суті, навідь не отримувала професію вона народжувалася в професії, яку отримувала у спадок. Передача професійного досвіду була тривалим процесом, тому часто відбувалася в межах сім'ї. Процес глобалізації торкнувся сфери професійної освіти. Знання перетворилися в самостійний товар, а товари не мають кордонів. Ми обираємо професію так само як будь-який товар. Формується ринок професійних знань, що стимулює збільшення кількості інформації, яку намагаються перетворити в товар, який починає жити власним життям. Це, в свою чергу, стимулює появу нових професій і швидке їх заміщення. Тривале навчання стає ризикованою справою. Суспільство не дає гарантій, що професія, якою тривалий час оволодівав, завтра не зникне. Автоматизація виробництва створює умови

прискороного навчання і професійної мобільності. Принцип «все життя – навчання» змінює свій зміст. Якщо раніше це означало постійне вдосконалення професійних навичок своєї професії, то тепер це означає готовність до змін.

Класик німецької соціології Фердінанд Тьонніс стверджував, що люди в місті об'єднуються на підставі суспільного (*gesellschaftliche*) зв'язку, який базується на раціональному обміні. Зв'язок має речову природу і характеризується протилежно спрямованими зусиллями співучасників. Може виникати такий зв'язок між незнайомими між собою людьми, завдяки свідомому рішенню сторін. Суб'єктами можуть бути як індивіди, так і групи, колективи. Головний сенс цього зв'язку полягає в усвідомленні користі одного для іншого. «Суть всіх цих відношень і зв'язків виявляється в усвідомленні користі та цінності, яка притаманна, може або буде надана однією людиною іншій і яку цей інший знаходить та усвідомлює», – писав Ф. Тьонніс – «відношення цього типу мають, відповідно, раціональну структуру» [5, с. 464]. Крім цього зв'язку він виділяв, ще зв'язок першого типу – обшинний (*gemeinschaftliche*), який є основою формування села. В основі цього зв'язку лежать емоції та почуття духовної близькості. Сюди Ф. Тьонніс включав наступні типи відносин: «1. Родові відношення. Природньо, до таких в першу чергу відносяться відповідно родові, або кровні відносини. 2. Відносини «сусідства», які проявляються спільним помешканням, притаманні шлюбному та у вузькому сенсі слова сімейному житті, хоча і мають більш широкий зміст. 3. Відносини «дружба», базуються на усвідомленні духовної близькості та спорідненості, у наслідок цього усвідомлення воно стає постулатом або основою будь-якого виду спільного життя; вони отримують виняткове соціальне значення, коли усвідомлюються як спільна релігійна приналежність, як община» [5, с. 464].

Ці два типи зв'язків – суспільний та обшинний – покликані не тільки пояснювати відносини людей один до одного, але й ставлення людини до суспільства. В общині соціальне ціле є первинне часткам, які органічно підбираються для доповнення цілого. У суспільстві, на думку Ф. Тьонніса, соціальне ціле є наслідком механічного поєднання частин.

Розвиток домінування раціональності, на думку Ф. Тьонніса, визначає суспільний розвиток від общини до суспільства. «Становлення раціональності є становлення суспільства, яке розвивається частково у згоді з общиною як початковою або, принаймні, більш старою формою з проживання, частково в суттєвому протиріччі з нею, – стверджує Ф. Тьонніс, – ... і застосовуючи покладений в основу цього підходу спосіб міркування до аналізу будь-якого історичного стану, а також і до розвитку соціального життя в цілому принаймні остільки, оскільки цей розвиток іде від общини до суспільних форм і змістів» [6, с. 465].

У традиційних спільнотах, які аналізував Ф. Тьонніс, соціальна близькість і стратифікація була пов'язана з близькістю просторовою, в

безпечних і комфортних рамках якої формувалися звичні норми поведінки, рольові правила, системи цінностей, що забезпечують комфортне і безпечне існування, єдність. Відстані, на подолання яких потрібні великі проміжки часу, обумовлювали принципові зміни базових основ соціального буття, тому те, що знаходилося «далеко», було пов'язане з небезпеками, скасуванням звичних норм життя, «там» в інших умовах жили «інші» люди і були потрібні ін. способи адаптації до них. Комунікація з представниками далеких країн, по суті, була комунікацією з представниками ін. світів, вимагала принципових змін звичних форм соціальних взаємодій. Відстань у тих умовах виступала, як в якості охорони норм, так і в якості основи стратифікації.

Поява технічних можливостей швидкого подолання географічного простору і передачі інформації в режимі реального часу в кін. ХХ ст. зумовили формування нової соціальної системи стратифікації. Найважливішим соціальним наслідком глобальної просторової рухливості є утворення такого рівня соціокультурних взаємодій, який не залежить від простору, точніше від локальних культурних, нормативних та ін. умов.

Глобалізація насамперед чергує руйнує кордони і не тільки між країнами. У свій час Френсіс Фукуяма писав: «Світ інтегрується завдяки розвитку технології, торгівлі й інвестиціям, завдяки обміну думками, який стимулює економічне зростання і створює підвалини для поширення демократії» [4, с. 36]. Мобільність просторова і соціальна стає головною ознакою сучасного світу. Руйнуються класичні системи стратифікації суспільства. Формуються механізми, які дозволяють самостійно вибирати для себе життєві орієнтири в різних контекстах, які також виявляються не попередньо заданими, а вільно обраними рішенням. Ідентичність особистості перестає бути чимось визначеним і затвердженим через систему стабільних соціальних ролей і статусів. У значній мірі ідентичність стає продуктом власного вибору і власного міфотворення особистості, самостійного і вільного вибору. Людина сама визначає ким вона хоче бути.

Ідентичність особистості вже не так міцно прив'язана до характеру праці, освіти чи місця проживання. Навіть гендерна і вікова стратифікація перестають суттєво впливати на формування особистості.

Відбувається не тільки «звільнення від простору» і пов'язаних з ним обмежень, а від суспільно прийнятих механізмів стратифікації.

Але таке звільнення в сучасному глобальному світі має зворотний бік, це посилення невизначеності, ризиків, відповідальності за власні дії. Будь-яка свобода – це відповідальність за прийняте рішення, тривога від очікування результату, який залежить від обраного ним же самим способу життя та ідентичності. Людина знову стає зовсім незахищеною, як зазначає З. Бауман, «різке зниження, якщо не повна втрата контролю індивідів над процесами та подіями, що впливають на їх долю. Події в світі носять квазістихійний,

непередбачений, спонтанний та випадковий характер» [1, с. 152]. Колись людина була незахищена від природних стихій, тепер це наслідок асиметрії відповідальності, колективної та особистої. У сучасному суспільстві колективна відповідальність скорочується, як шагренева шкіра, натомість особиста зростає.

Як протидія цьому, як самозахист починають відроджуватися в суспільстві, на новому рівні, обшинні зв'язки. «Глобалізація, – як зазначає Е. Гіденс, – є причиною відродження локальних культурних ідентичностей у різних частинах світу» [2, с. 15].

Відбувається кореляція обшинного зв'язку особливо у відносинах – «сусідство», де раніше суттєву роль відігравала просторова відстань. Тепер просторова відстань не зникає, а перетворюється у віртуальну величину. Ми самі, суб'єктивно визначаємо поняття «тут» і «там», «далеко» і «близько». Це призводить до утворення нової обшини, нового віртуального села, яке може об'єднувати людей, які можуть бути територіально розпорощеними, але соціально єдиними. З'являються нові села (соціальні групи) без обов'язкової територіальної прив'язки. І якщо Ф. Тьонніс, вважаю що відносини між людьми будуть розвиватися на підставі поступового переходу від обшинних відносин до суспільних, які поступово будуть домінувати, то тепер відбувається зворотній процес, а точніше процес по спіралі, від суспільних відносин до нових обшинних. Місто перетворюється на сукупність віртуальних сіл, які формуються на нових обшинних зв'язках.

Таким чином, в якості **висновку** зазначимо, що для кожного члена суспільства є особливо важлива групова ідентичність як представника певної віртуальної спільноти, а не приналежність до певного політичного класу чи професійної групи. Саме зараз під впливом глобалізаційних процесів руйнуються старі механізми ідентичності особистості, а покоління виявляються розірваними новими відносинами. Відбувається черговий перехід до нового принципу суспільства, де особа отримує спрощені механізми ототожнення себе з певною статусною групою. І не важливо, чи є територіальна близість між членами цих груп, головне – відчуття спорідненості, що виступає певною передумовою «віртуальності» цих груп.

Список використаних джерел:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество: пер. с англ. / З. Бауман ; под ред. В. Л. Иноземцева. – Москва: Логос, 2005. – 390 с.
2. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс. – Київ: Альтерпрес, 2004. – 100 с.
3. Мор Т. Утопія: пер. з лат. / Т. Мор // Утопія. Місто Сонця / Т. Мор, Т. Кампанелла ; вступ. слово Й. Кобова, Ю. Цимбалука ; передм. Й. Кобова. – Київ: Дніпро, 1988. – С. 16–114. – (Серія: Вершини світового письменства; Т. 63).

4. Фукуяма Ф. Глобалізація безконечна / Ф. Фукуяма // Ї: незалежний культурологічний часопис. – Львів, 2000. – № 19. – С 36–42.
5. Tonnies F. Die Entstehung meiner Begriffe Gemeinschaft und Gesellschaft / F. Tonnies. – Koln: Z. Soziologie, 1955. – Jg. 7 (№ 3).
6. Tonnies F. Sziologische Studien und Kritiken, Jena / F. Tonnies. – 1923, Bd 1.

References:

1. Bauman, Z. (2005). *Individualized society*. V.L. Inozemtceva ed., translated from English. Moscow: Logos.
2. Giddens, A. (2004). *Runaway world: how globalization is reshaping our lives*. Kyiv: Alterpres.
3. Mor, T. (1988). *Utopia. The City of the Sun*. Translated from Latin. Kyiv: Dnipro, pp. 16–114.
4. Fukuyama, F. (2000). Globalization is endless. *Yi: nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys* [“Yi” an independent cultural journal], no. 19, pp. 36–42.
5. Tonnies, F. (1955). *Die Entstehung meiner Begriffe Gemeinschaft und Gesellschaft*. Koln: Z. Soziologie, Jg. 7 (№ 3).
6. Tonnies, F. (1923). *Sziologische Studien und Kritiken*, Jena.